

УДК 821.161.2.09 Т.
Шевченко

Оксана ЯКОВИНА
Олександр СЛОБОДЯН

**"ХІБА САМОМУ
НАПИСАТЬ...": ПОЕТ
МІЖ СОБОЮ І
ПОКЛИКАННЯМ**

У статті простежується есхатологічний характер відчуття Т. Шевченком своєї творчості. Вірш "Хіба самому написать..." розглядається з позицій поетичної метафізики, як форма пізнання поетом себе і свого покликання.

Ключові слова: есхатологічне страждання, діалог, моральна парадигма, цілість, трансцендентність, поетичний акт.

"Хіба самому написать..." – вірш Шевченка, написаний орієнтовно у 1-й половині 1849 на о. Косарал. Вперше надруковано у виданні: Кобзарь Тараса Шевченка / Коштом Д. Е. Кожанчикова. – СПб., 1867. Твір з виправленням окремих рядків було переписано поетом з невідомого автографа до "Малої книжки" в Оренбурзі між 1 листопада 1849 і 23 квітня 1850. Наприкінці заслання в Новопетровському укріпленні Шевченко перекреслив олівцем увесь текст вірша (дослідники вважають, що це відбулося, найімовірніше, у 1857 році) [1, 674 – 675]. На нашу думку, такий жест міг означати завершення духовного виходу поета на рівень Слова, що свідчить про творчість Шевченка з її розмаїттям форм і змістів як про відображення Цілого. Ціле у творчості як такий постає єдністю суб'єктивного й об'єктивного, єдністю свідомості митця та історичної ментальності народу. Отже, слово Шевченка можна з певним ризиком назвати "невласним".

О. Шупта-В'язовська доходить висновку, що зазначений вірш "не має, не передбачає читача", і наголошує на "усвідомленні самодостатності творчого процесу": дослідниці йдеться про усвідомлення поетом "тайни своєї долі" і власної творчості [2, 338]. З цим можна погодитися, але тільки як із моментом формування майбутнього пророчого почуття у поета, оскільки в процесі творення пророчої інтенції не є визначальним урахування думки сприймача. А усвідомлення "таїни" відповідає інтроверсії поета, його передчуттю есхатологічного звільнення народу зі стану рабства, тобто передчуттю нової реальності народу – національної самоідентифікації як етапу морального (вертикального) часу – і своєї ролі в наближенні цього історичного моменту.

Пробудження інтуїції Шевченка щодо есхатологічної свободи українського народу спонукає митця до впевненості у своєму поетичному, а пізніше – пророчому, покликанні. Імперський політичний механізм контролю після викриття Кирило-Мефодіївського товариства лише посилив поетове відчуття неможливості відмови від свого творчого покликання [1, 675]:

Орю
Свій переліг – убогу ниву!
Та сію слово. Добрі жнива
Колись-то будуть...

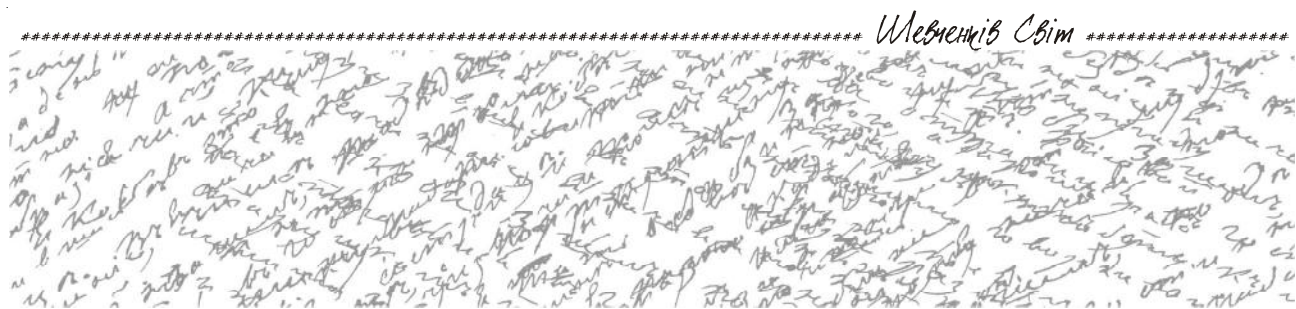
("Не нарікаю я на Бога...", рядки 4 – 7).

Тому в останні роки життя у творчості поета в усій повноті постає тема мучеництва, в якій аналогічно простежується зв'язок між шляхом душі поета та його персонажів. Композиція змістів Шевченкових творів структурується підвалиною пророчого почуття. Поетові знадобилося ціле життя для виходу на цей рівень свідомості. Хоча в історії простежується така закономірність: лише відтворивши Ціле всесвіту у власній свідомості, митець закінчує земний шлях.

Отже, роки заслання суттєво змінили духовність і світовідчуття поета. Обманутий у надіях і замкнений у собі на початку заслання, Шевченко через десять років отримує внутрішню свободу від тягаря соціальних образ. Перший автограф вірша "Хіба самому написать..." невідомий. Відтак первинний текст міг бути створений на хвилі негативних емоцій у часі після арешту поета.

Почуття свободи молоді, ще не виснаженої стражданням душі одразу після арешту межує з очікуванням соціальної боротьби якщо не за ідею звільнення самого поета, то хоча б за звільнення поетичного слова. Але саме з вільним українським словом почалася дійсна боротьба царського уряду в часі арешту членів Кирило-Мефодіївського товариства. Замовчування політичного процесу кирило-мефодіївців завершилося заборонаю міністра освіти С. Уварова вміщувати в газетах та журналах оголошення про твори Шевченка, Куліша, Костомарова [3, 149].

Рефлексія вірша "Хіба самому написать..." передбачає контекст української громади:

Либонь, уже десяте літо,
Як людям дав я "Кобзаря"...
(рядки 10 – 11).

Поет із сумом переосмислює власні очікування від впливу своїх поезій на суспільство. Романтична доба з її літературним патосом свободи лише підготувала ментальний ґрунт для осмислення соціально-політичного рабства. Перенесення цієї нової свідомості на рівень суспільно-організаційної роботи була ще попереду (йдеться про започаткування українського громадівського руху в 1860-х роках у Петербурзі й Україні та відновлення – після політичної реакції царизму – цього руху в 70-х роках, зокрема київської Громади, одним із чільників якої був М. Драгоманов) [4, 290 – 298; 312 – 317]. Шевченко на початку свого заслання міг мати лише інтуїцію подальшого розвитку соціальних подій. Проте їхня пізніша реалізація в часі, про яку він не міг знати, але відчував свою роль в їхньому наближенні, провокувала стан творчого сум'яття:

Неначе й не було мене...
(рядок 14).

Поет ніби шукає можливість діалогу з громадою. Залишаючись самотнім, намагається зрозуміти, чи потрібен він їй, а вона йому. Громада – не як джерело похвали, а як та, від якої очікується глибинне розуміння, прийняття його дару, духовного сенсу його особистої жертви:

Не похвали собі, громадо!
Без неї, може, обійдусь,
А ради жду собі, поради!
(рядки 15 – 17).

Простежується есхатологічний характер відчуття поетом своєї творчості. Його драма зумовлена браком остаточності в актуалізації своєї духовної інтуїції.

Шевченко не опускається до громади, не шукає висловлювань, зручних для її сприйняття, а підіймає її до себе. Тому стиль мислення поета містить "парадокси", характерні, наприклад, для біблійних текстів, зокрема для вчення Христа, які з точки зору людської логіки сприймаються як протиріччя. Ідеться, скажімо, про такі висловлювання Ісуса, як: "Не противтеся злому. Хто вдарить тебе в праву щоку, оберни до нього й другу" (Мт. 6: 39) і водночас – "Не думайте, що я прийшов принести мир на землю. Не мир прийшов я принести на землю, а меч" (Мт. 10: 34) або "Шануй твого батька і матір твою" (одна із заповідей Божих, даних через Мойсея (Вих. 20: 1 – 17), які Ісус підтвердив як духовний закон) і разом з тим – "Я прийшов порізати чоловіка з його батьком, дочку з її матір'ю... І ворогами чоловіка будуть його домашні" (Мт. 10: 35); також своєму учневі (який перед тим, як іти за Христом, просив дозволу спершу поховати померлого

батька) Ісус відповідає: "Іди за мною, і зостав мертвим ховати своїх померлих" (Мт. 8: 21 – 22). Але найбільшим чи то найскладнішим для прийняття "парадоксом" є істина про те, що отримати Небо (воскресіння, спасіння) можливо лише пройшовши через Голготу, тобто розп'яття. І тільки такий шлях страждань – особистих чи шлях страждань окремого народу – є передумовою спасіння й есхатологічного звільнення особи чи народу. Кардинал Йосип Ратцінгер напередодні свого понтифікату наголошував на особливому значенні мучеництва, яке завжди було динамікою розвитку суспільства: "У минулому столітті, як і в усі часи, саме свідoctво мучеників обмежувало крайнощі влади і таким чином остаточно впливало на одужання розуму [5, 31]".

Для Шевченка в часі заслання найбільшим покаранням була втрата життєвих орієнтирів. Поет, який у 1845 році усвідомлював свою духовну місію для цілого народу:

І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом

("Як умру, то поховайте...", рядки 21 – 24), -

у 1847 (цикл "В казематі") у стані відчаю майже самозаперечується:

Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
На нашій – не своїй землі.
І не пом'яне батько з сином,
Не скаже синові: – Молись,
Молися, сину, за Україну
Його замучили колись...

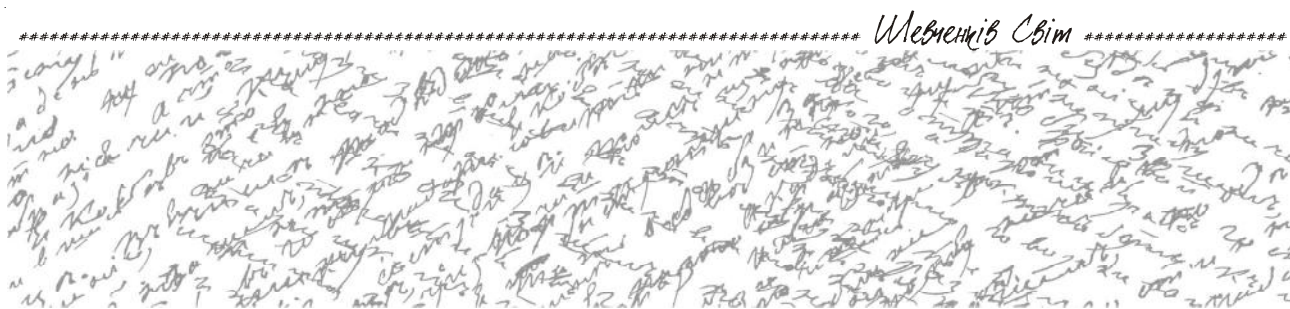
("Мені однаково, чи буду...", рядки 10 – 16).

Власне мучеництво постає необхідністю. Особиста жертва поета є формою його співучасті в поверненні України з небуття. Відбувається переакцентація страждань – з особистої перспективи на долю нації:

Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та неоднаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені

(Там само, рядки 17 – 23).

Історична конкретність, через яку реалізується пророка інтуїція Шевченка, передбачає відновлення буттєвого смислу, що його періодично втрачає пам'ять людини. Способом збереження буттєвого смислу є аналогічна

дійсність слова як парадигма рівнів усвідомлення реальності. Без аналогічної дійсності неможливо зрозуміти повноту смислів поезії Шевченка. Репліки, які характеризують душевний зрив поета: "Неначе й не було мене..." ("Хіба самому написать..."), "Ох, не однаково мені" ("Мені однаково, чи буду...") тощо – свідчать про автора як особу, покликану до творчості вищою реальністю – Словом, що спрямовує людину до блага. Поет не є самодостатнім джерелом своїх текстів, але є знаряддям їхнього створення. Тому характеризувати Шевченка та його творчість, скажімо, через поняття "таланту як кари чи прокляття [6, 65]" не є достатньо коректним. Справді, емоції й думки, які мають характер самозаперечення поета, спорадично присутні в Шевченкових творах. Проте вони є акцидентними, відображають лише нюанси пошуку й переживань митця, і ніяк не є домінуючими у визначенні поетової сутності та його творчості. Носій "кари чи прокляття" не може бути виразником трансцендентності Слова, яке актуалізується в його текстах. "Кара чи прокляття" не можуть адекватно позначати зміст ідентифікаційного коду народного буття й, відповідно, зміст телеології поета, який є частиною народу, виразником Цілого, Буття як Блага. Благо не актуалізується через "прокляття". А такі визначення, як "демонізм" чи "шаманство" [7], потрібно взагалі вкрай обережно вживати в дискурсі про Шевченка з огляду на цільність його слова. Онтологічний характер слова Шевченка нейтралізує ці поняття народної мітології трансцендентально, в напрямі до блага. Поняття "демонізму" й "шаманства" у співвідношенні з поняттям блага доцільно вживати лише стосовно архаїчних культур. Слово Шевченка переводить народний міт на рівень Об'явлення. Історично поняття архаїчної культури трансформуються в аналогічну дійсність світових релігій. За Арістотелем, аналогія є частковою схожістю і водночас частковою несхожістю різних речей та явищ, які називаються тим самим словом.

Шевченко – покликаний до виправдання людини у стражданні. Жоден психоаналітичний дискурс не здатен пояснити добровільне страждання поета – добровільне не з огляду на факти біографії, а з точки зору збереження душевної чистоти й відкритості на людей у несприятливих для цього обставинах свого життя. Творчість Шевченка (поезія, листи, Щоденник) можна порівняти зі сповіддю святого, якому постійно не вистачає власної душевної чистоти. Його підсвідомість постійно кається і плаче, щоразу шукає нові глибини не тільки для самоаналізу, але й для відчуття страждань іншого. Джерелом цього є його інтроверсія, можливість духовного співжиття як з іншою людиною, так і з народом і цілим людством.

Мотивація поетового "я" якщо й твориться в глибинах "колективного несвідомого", то цей фактор не є для неї визначальним. "Коллективна душа власного народу [8, 45]" не є достатнім поняттям для опису повноти буття, переданого в слові Шевченка. Сутність світовідчуття поета, його особиста духовність набувається у співдії людини і тайни Буття, яка не є остаточно пізнаваною. Тому слово Шевченка, що є частиною Слова, не є "власним", тобто не є виключно авторським індивідуальним витвором і не обмежується "колективним несвідомим". Те, що актуалізує особисте "я" поета, є

зустріччю минулого й майбутнього в конкретності теперішнього, тобто є втіленням духовного акту, що, за св. Томою з Аквіну, передбачається у семантиці поняття *actus purus*. Чистий акт сприяє тому, що потенція (талант, геній) актуалізується [9, 30 – 31]. Система концептів у цілій творчості Шевченка постає наслідком такої актуалізації Слова.

Проте в людській свідомості у процесі сприйняття (якщо його узалежнювати лише від історичного світогляду) парадигма слова поета може деформуватися або набувати додаткових семантичних характеристик. Так, наприклад, історія шевченкознавства показує можливість по-різному розуміти метафізичний мотив боротьби як буттєвий принцип у вірші "Хіба самому написати...": ідеться про взаємодію суб'єктивного та об'єктивного в поетовому усвідомленні Цілого. Ідеологічне наукове мислення створює однозначно революційний коментар дійсності слова Шевченка: "Це трагізм прометеївського змісту – трагізм буття могутньої особистості, поставленої в безвихідне становище, але не скореної і не переможеної морально [10, 36 – 37]". "Наскрізна" інтенцію стосовно всієї Шевченкової "невільницької" лірики ("боріння поета з самим собою, переборення власних слабкостей – настроїв відчаю і зневіри в майбутньому – і разом з тим... – духовний опір долі, трагічним обставинам життя, мужнє утвердження своєї нескореності й вірності ідеалам") Ю. Івакін конкретизує в коментарі до вірша "Хіба самому написати...": "Розпачливу думку: "Аж до погибелі дійшов", – спростовують далі життєствердні рядки:

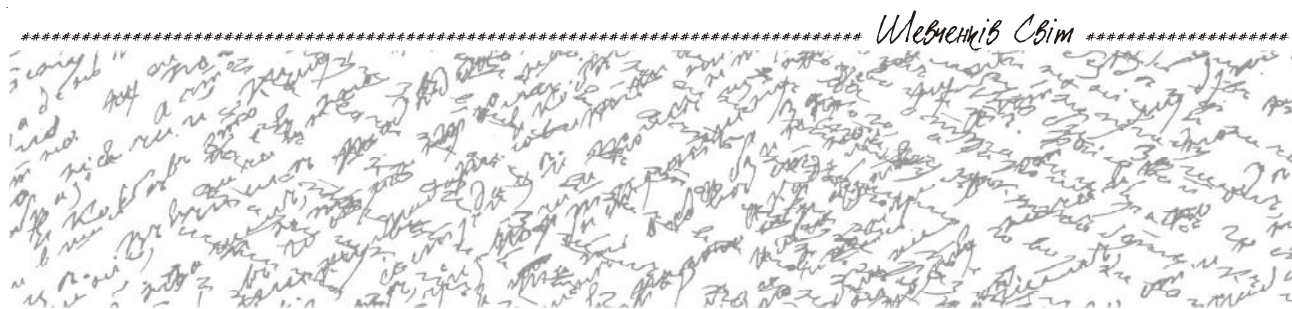
Нічого, друже, не журися!
В дулевину себе закуй..." [10, 36 – 37].

Зауважимо, що відчай не є слабкістю для духовної людини, якою був Шевченко, а "зневіра в майбутньому", враховуючи цілу парадигму творчості поета, взагалі не притаманна його свідомості. Релігійна духовність Шевченка полягала у глибинному переживанні страждання як "огня святого" (рядок 26), страждання, що мало би принести плоди для "України", яку він "любить" і по якій він "одинокий" (рядки 25, 47 – 49). І таке плідне страждання є не "переборенням власних слабкостей" (Ю. Івакін), а шляхом будь-якого святого чи пророка. Аналогія трапляється в багатьох біблійних текстах. Скажімо:

О, гляньте, подивіться,
чи є біль, як мій біль,
що мені заподіяно,
що ним побив мене Господь...
З висоти він зіслав вогонь
у мої кості, і той пожирає...
Він завдав мені смутку, -
Я повсякденно недужий...

(Плач Єремії 1: 12 – 13).

***** Шевченків Світ *****

Еремія страждає через "гріхи" свого народу:

Згрішив, згрішив Єрусалим,
тим і зробивсь осоружний!
(Там само, 1: 8 – 9).

Біблійний пророк (так само як і Шевченко, якщо орієнтуватися на цілу парадигму творчості поета) бере гріхи свого народу на себе, уособлює свій народ у стражданні та звертанні до Бога:

Увесь його [Єрусалима] народ зідхає,
хліба шукає.
Скарби свої вони за харч віддали,
щоб відживити душу.
О, зглянься, Господи, й подивися,
як я упідлився!
(Там само 1: 11).

Нечистота його [Єрусалима] на полах у нього,
та він про свій кінець не думав;
тому й упав так низько,
і втішника не має.
Споглянь, о Господи, на мої злидні,
бо ворог зростає!
(Там само 1: 9).

Еремія (як і Шевченко, зокрема у вірші "Хіба самому написать...") завершує свій плач не "мужнім утвердженням своєї нескореності й вірності ідеалам" (Ю. Івакін), а покладанням надії на Бога:

Господь – мій пай, – моя душа говорить;
тому й надіюся на нього.
[...]
Добре чекати мовчки
від Господа спасіння
(Там само 3: 24 – 26).

Також у Шевченка поміж смутком і мовчазним триванням у чеканні ("...не журися! / В дул?вину себе закуй" (рядки 52 – 53) та думкою про громаду з'являється духовний вихід:

Гарненько Богу помолися...
("Хіба самому написать...", рядок 54).

Беручи до уваги складність Шевченкових переживань, виражених у слові, можна сказати, що духовна боротьба поета відповідає внутрішньому шляхові

душі Єремії, а не героїзму Прометея. А відтак почуття Шевченка – не "революційні", не є "трагізмом прометеївського змісту" (Ю. Івакін), а є глибинним стражданням, що очищує, повертає гідність як повноту буття людині й цілому народу.

Найближче, на нашу думку, до адекватного відчуття Шевченка наблизився Г. Грабович. Методологічну позицію дослідника можна назвати певним передрозумінням виміру поета. Аналізуючи глибини творчої підсвідомости митця, Г. Грабович у межах психологічного дискурсу виходить на трансцендентний рівень розуміння реальности. Таким чином, у працях аналітика з'являється інтуїція буттєвої парадигми генія.

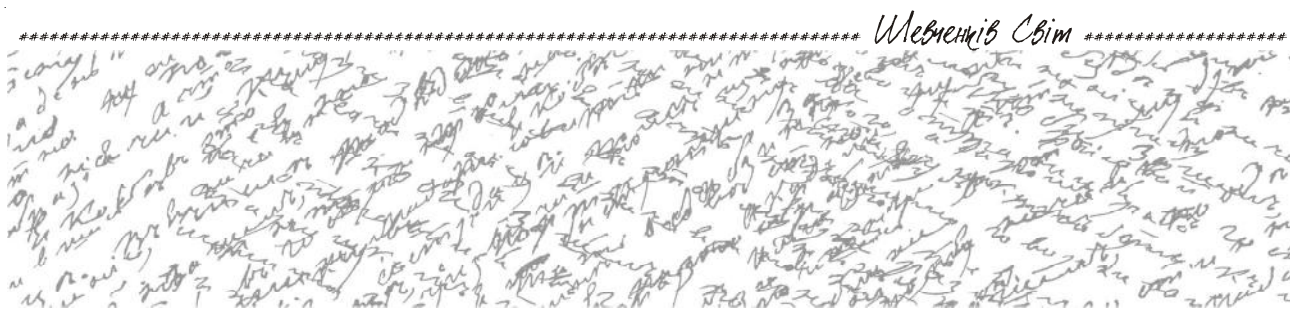
У глибинах структури тексту Шевченка мотив боротьби помічається Г. Грабовичем через діалектичні опозиції "одночасного творення/нищення або ствердження/сумніву". Для розуміння мотивів, які керують найскладнішими порухами душі поета, дослідник пропонує вдатися до "аналізу реального текстуального руху" між цими опозиціями "і тієї ролі, що її відіграє при цьому писання". "Писання" визначається як "реальне, по суті тематичне втілення поета-як-письменника [6, 70]".

Іншими словами, "тематичне втілення" Г. Грабовича – це своєрідна реалізація в тексті духовного стану поета, актуалізація його буттєвої парадигми. Така актуалізація, таке втілення духу відбувається надзвичайно важко, через переступання своєї земної природи, своєї обмежености, прив'язаности до тлумачень власної "долі" з точки зору людської логіки. У рядках 36 – 46 "Хіба самому написати..." поет шукає причину власних страждань у формулах народно-традиційної свідомости:

...пропадаю
Тепер в далекій стороні.
Чи доля так оце зробила?
Чи мати Богу не молилась,
Як понесла мене? Що я –
Неначе лютая змія
Розтоптана в степу здихає,
Захода сонця дожидає.
Отак-то я тепер терплю
Та смерть із степу виглядаю,
А за що, ей-богу, не знаю!

Насправді Шевченко "терпить" не "за щось", а "для чогось". Боротьба поета з самим собою є неминучою для його духовного народження, "народження з висоти", про яке Ісус казав Никодиму, одному з учителів Ізраїля (Йн. 3: 1 – 12). Власне, терзання Шевченка між "ствердженням і сумнівом, творенням і нищенням" (що Г. Грабович пропонує пізнавати завдяки "аналізу текстуального руху [6, 77]") і є поетовим "народженням згори", тобто є його особистою есхатологією, актуалізованою в "писанні", справді, є "по суті тематичним втіленням поета-як-письменника [6, 70]". Так визначається напружений пошук правди Шевченком у власному серці,

***** Шевченків Світ *****

визначається "анамнез буття" (Й. Ратцінгер), вроджене трансцендентне прагнення добра.

Ще один вияв "багатогранного Шевченкового дуалізму" (Г. Грабович) спостережено також у його опозиційному відчутті остаточного надриву:

Аж до погібелі дійшов
(рядок 51), –

та акті надії, яка спрямовується до Бога:

Нічого, друже, не журися!
[...]
Гарненько Богу помолися...
(рядки 52, 54).

Духовний дуалізм Шевченка, який переживається в опозиціях, через крайнощі відчуття, знімається в Цілості. Сутністю Цілості (повноти буття) є любов:

А все-таки її люблю,
Мою Україну широку,
Хоч я по їй і самотий...
(рядки 47 – 49).

Завдяки синтетичним поняттям (таким як "тематичне втілення поета-як-письменника", "одночасне творення/нищення або ствердження/сумнів", "реальний текстуальний рух", "роль писання", "багатогранний дуалізм" та ін.) Г. Грабовичу вдалося передати відчуття трансценденції Шевченка.

Телеологію створення вірша "Хіба самому написать..." як актуалізацію трансценденції виявляє остаточна мета поета – вербалізувати форму істини внутрішнім рухом діалогу між духовним ідеалом та українською громадою:

Не похвали собі, громадо!
Без неї, може, обійдусь,
А ради жду собі, поради!
(рядки 15 – 17).

Шевченко бере участь у комунікації самим писанням. Психологічно він "закутий в дулевину", сповідується, але не перед читачем. Поет споглядає власне трансцендентне устремління до духовного порядку правди, а тому не є суб'єктом діалогу. Описуючи власну трансценденцію, він відчуває себе зовні щодо неї, яка таким чином перетворюється на об'єкт поетичної думки. Якщо з цим погодитися, то стає очевидним те, що елементи монологічності не є структурою "я" поета в цьому вірші. Вони є метафізичним змістом пошуку себе, відображенням особливостей самопізнання поета. Текст поступово постає як монолог, побудований на

принципах діалогічності. На передньому плані рецепції поета – джерело страждання. Насправді цим джерелом є намагання Шевченка відновити буттєві лакуни, оскільки Цілість існування пошкоджена земним виміром. Думка поета підходить до межі досвіду, зафіксованого в пам'яті, а відтак зміст речей, які сприймаються, залишає у свідомості слід страждання, і добре знані в досвіді речі семантично віддаляються. Це семантичне віддалення, буттєві лакуни викликають у поета відчуття самотності:

Хоч я по їй [Україні] і самотній...
(рядок 49).

Страждання спонукає до пізнання сутностей без контекстів. Сутності належать вічності й віднаходять себе в "мудрому слові":

Мені, було, аж серце мліло,
Мій Боже милий! Як хотілось,
Щоб хто-небудь мені сказав
Хоч слово мудре; щоб я знав,
Для кого я пишу? для чого?
За що я Україну люблю?
Чи варт вона огня святого?..
(рядки 20 – 26).

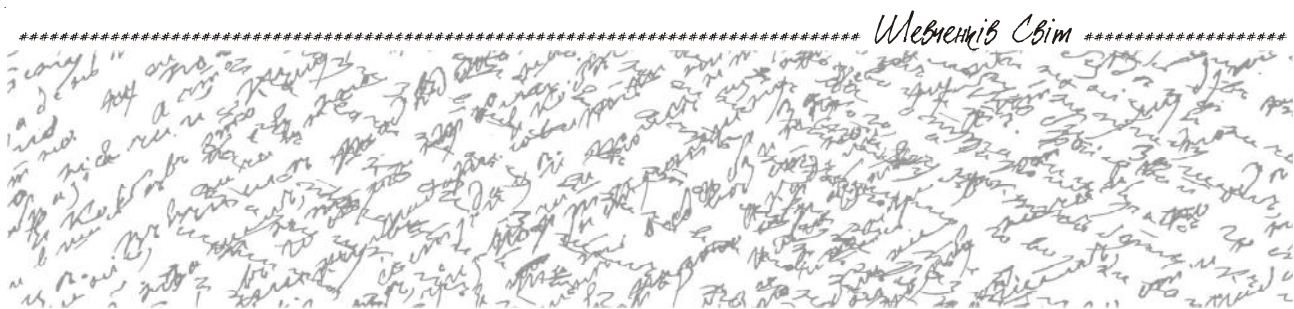
Семантичне віддалення сутності речей створює буттєві лакуни, або незрозуміння причин існування ("Для кого я пишу? для чого? За що я Україну люблю?"). У такій ситуації Г. Грабович помічає "трагічність", "екзистенціальну безодню": "Глибинна іронія – не так іронія як трагічність, як екзистенціальна безодня – полягає саме в тому, що на ці питання ніхто, крім поета, не може відповісти (тим більше громада як колектив, яку він потім називає "капустою головатою"). І взагалі справа в тому, що цей діалог самого з собою, немовби боротьба поета з його покликанням, не відбувається на рівні раціонального, інтелектуального, а на рівні глибоко інтимного, і трансцендентного – і на рівні страждання... [11, 283]".

Критик слушно відчув страждання Шевченка як вимір "глибоко інтимний" і водночас "трансцендентний", що по суті є іманентністю Цілого в душі поета. Якщо йти в аналізованні тексту Шевченка глибше, то оприявнюється те, що різниця між джерелом і метою писання, між екзистенцією і телеологією стирається, вони взаємно інтегруються. Це допомагає відновлювати цілість буття поета в процесі нашої рецепції.

Життя Шевченка отримує самотню екзистенцію з внутрішнім відчуттям сакральності, яке перманентно преображується в поетичне писання:

Пишу собі, щоб не міняти
Часа святого так на так
(рядки 29 – 30).

"Не міняти / Часа святого так на так" для поета є буттєвим підтекстом позаконтекстуальної реальності, змістовим актом особистого страждання:

Та іноді старий козак
Верзеться грішному, усатий,
З своєю волею мені
На чорнім вороні-коні!
А більш нічого я не знаю...
(рядки 31 – 35).

Неодноразове вживання у вірші лексем "не знаю" (рядки 28, 35, 46) виявляє в семантиці "писання" підтекст "духовної ночі" буттєвого стану поета. Таким є для Шевченка розгортання сутностей втрачених для історичної дійсності цінностей – "старий козак" і "воля". Джерело і мета, інтегруючись, сприяють утворенню повноти буттєвої парадигми поета.

"Писання" Шевченка, процес наповнення змістом тексту вводить образи в систему художніх концептів, тобто в авторський стиль. образи "старий козак", "усатий", "воля", "ворон-кінь" набувають концептуального значення, тобто трансцендують у ширший контекст національного буття.

Відтак стиль Шевченка є формою Слова, джерелом якого не є сам поет. Поет – носій стилю, системи концептів, які провадять діалог між духовними ідеалами та громадою. Сам поет до часу занурений у "ніч духа", у "незнання". Поетичне писання – єдиний зв'язок Шевченка в зазначений час зі світом. Це – світло в темряві: глибинне, незрозуміле, "мудре", таке, що містить у собі надію. Містить надію завдяки тому, що дає відчутти реальний сенс існування. Власне, це момент есхатологічний.

Отак-то я тепер терплю
Та смерть із степу виглядаю,
А за що, ей-богу, не знаю!
А все-таки її люблю,
Мою Україну широку...
(рядки 44 – 48).

Сакральність писання завдяки особистій есхатології поета неминуче породжує відчуття сакральності простору: існування, поезія та Україна утворюють вертикаль часу, яку Шевченко сприймає як свою буттєву самотність:

Хоч я по їй і одиноко
(Бо, бачте, пари є найшов
Аж до погібелі дійшов
(рядки 49 – 51).

В останні роки свого життя вихід із власної самотності Шевченко бачив у любові й турботі про іншого. Якби стала можливою реалізація його інтимних прагнень, то поезія митця мала б суттєво змінитися. Проте в екзистенції поета залишається зойк страждання, спрямований до Бога в собі:

Хіба самому написати
Таке послання до себе,
Та все дочиста розказати,
Усе, що треба, що й не треба
(рядки 1- 4).

Відтак поетичне писання набуває сакральності як форма, як стиль, як початок руху в безкінечність. Це – сповідь. Сповідь як передчуття вічності, як зустріч із Богом у собі, перед яким можна відкритися остаточно, "дочиста", в "усьому, що треба, що й не треба". Така сповідь виявляється в есхатологічному відчутті поета, в тому, що іншими словами окреслюється як "проблема писання [6, 68]". Г. Грабович вказує на "ситуацію писання", що "спричинює і невідступно супроводжує творчий акт [6, 70]". Аналітик зазначає "діаметрально протилежні й суперечливі реалії творчого контексту...: гранично відверта сповідь..., труд любові..., що служить розповіді про життя в болючій самотині й приниженні [6, 71]". Фактично тут ідеться про християнське сприйняття страждання в есхатологічному контексті, страждання як шлях до спасіння. Спасіння передбачає доконечну відкритість на Божу волю у своєму житті, повне прийняття того, що є, і того, що спричиняє страждання. Це створює можливість бути готовим поділитися найбільш глибинними (інтимними) цінностями з іншим ("труд любові"). Власне, таким і є відчуття Бога в собі. Доконечна відкритість (так притаманна Шевченкові і яка спричиняла стільки проблем у його житті) насправді є необхідністю для зустрічі з Богом і з самим собою. У цьому контексті Й. Ратцінгер наголошує на необхідності зрозуміти "гідність страждання": "вчитися жити означає також вчитися страждати [5, 105]".

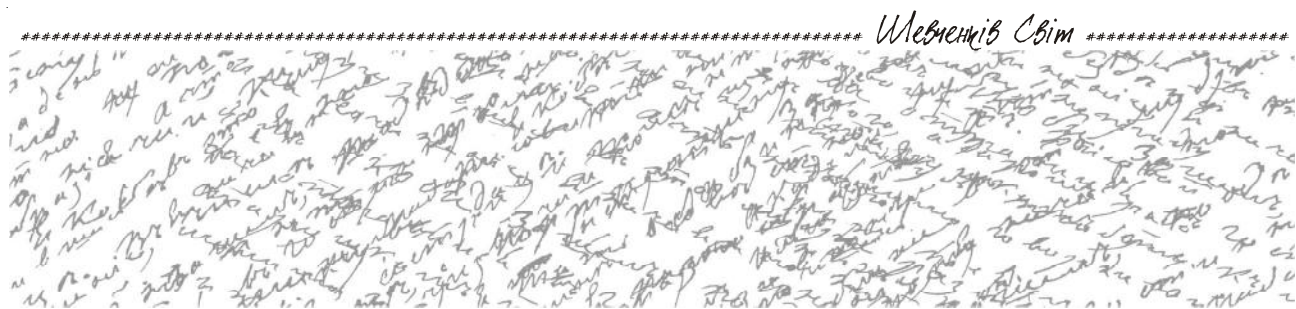
Писання – одна із форм актуалізації духу людини – у Шевченка, набуваючи семантики сакрального, стає посередником між діалогічним та монологічним векторами думки:

А то не діждешся його,
Того писання святого,
Святої правди ні од к?го.
Та й ждять не маю од ког?
(рядки 5 – 8).

Соціальна самотність поета набуває особистісного характеру. Іntenціональність спрямовується до безкінечності. Виникає відчуття глибинної напруги, яка спричиняє творчий акт.

Вірш "Хіба самому написати..." є поетичною метафізикою, формою пізнання поетом себе і свого покликання. Духовність змісту розкривається в стилістичних особливостях тексту: трансцендентність часу, поетичного акту й України утворюють моральну парадигму як цілість. Есхатологічне страждання Шевченка через аналогію виявляє алгоритм традиції життя українського народу. Природа й історія – "великі джерела пізнання [5, 106]" – є дороговказами для відтворення ідентичності людської особи.

***** Шевченків Світ *****

Поет є джерелом метафізичного руху, моральної парадигми, яка сама по собі є змістом і тому здається діалогом автора із собою. Це діалог Шевченка з вічністю, з образом Бога у власній душі.

Список використаної літератури

1. Коментар до вірша "Хіба самому написать..." // Шевченко Т. Повне зібрання творів у дванадцяти томах. – Київ, 2001. – Т. 2. Поезія 1847 – 1861. – С. 674 – 675.
2. Шупта-В'язовська О. Вірш Тараса Шевченка "Хіба самому написать..." у контексті психології творчого мислення поета // Проблеми інтерпретації і рецепції художнього тексту: Збірник наукових праць на пошану проф. Нонни Шляхової з нагоди її 70-річчя. – Одеса, 2003. – С. 338.
3. Тарас Шевченко: Документи та матеріали до біографії. 1814 – 1861. – Київ, 1982. – С. 149.
4. Дорошенко Д. Нарис історії України: У 2-х томах. – Мюнхен, 1966 – Київ, 1991. – Т. II (Від половини XVII століття). – С. 290 – 298, 312 – 317.
5. Рацінгер Й. Цінності в часи перемін. Долання майбутніх викликів / Пер. з нім. – Львів, 2006. – С. 31.
6. Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо (З проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета). – Київ, 2000. – С. 65, 70.
7. Плющ Л. Шаманна поетика Т. Г. Шевченка: (Стаття 1. Ініціація ворожки) // Філософська і соціологічна думка. – 1992, № 6; (Стаття 2. Ініціація кобзаря) // Там само. № 7; Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – Київ, 2001.
8. Грабович Г. Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості Тараса Шевченка / Пер. з англ. – Видання друге, виправлене й авторизоване. – Київ, 1998. – С. 45.
9. Мондін Б. Підручники систематичної філософії. Т. 3: Онтологія і метафізика / Пер. з італ. – Жовква, 2010. – С. 30 – 31: Томістична парадигма.
10. Івакін Ю. Поезія Шевченка періоду заслання. – Київ, 1984. – С. 36 – 37.
11. Грабович Г. До питання величі Шевченка: самозображення поета // Світи Тараса Шевченка. Збірник статей до 175-річчя з дня народження поета. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто – Львів, 1991. – С. 283.

Аннотация. Яковина О., Слободян Ф. "Хіба самому написать...": поэт между собой и призванием. В статье прослеживается эсхатологический характер ощущения Т. Шевченко своего творчества. Стихотворение "Хіба самому написать..." рассматривается с позиций поэтической метафизики, как форма познания поэтом себя и своего призвания.

Ключевые слова: эсхатологическое страдание, диалог, моральная парадигма, целость, трансцендентность, поэтический акт.

Summary. Jakovyna O., Slobodyan O. "Is me to write myself perhaps...": poet is between himself and his vocation. The authors of this article are tracing the eschatological character of T. Shevchenko creation feeling. The poem "Is me to write myself perhaps..." is considered from the standpoint of metaphysical poetry as a form of knowledge of the poet himself and his vocation.

Key words: eschatological suffering, dialogue, moral paradigm, wholeness, transcendence, poetic act.

